

Warszawa, 23 grudnia 2021 r.

dr hab. Bernadeta Szczupał, prof. APS
Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej
Instytut Pedagogiki Specjalnej
w Warszawie

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Grabowskiej
*Uwarunkowania postaw młodzieży z niedostosowaniem społecznym wobec osób
z niepełnosprawnością ruchową* przygotowanej pod kierunkiem naukowym
promotora dr hab. Ewy Domagały-Zyśk, prof. KUL oraz promotora
pomocniczego dr Anny Lendzion**

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska jest rzetelnie i bardzo dobrze opracowaną dysertacją, zarówno pod względem merytorycznym, językowym, jak i formalnym. Pani mgr Małgorzata Grabowska podjęła temat o istotnym znaczeniu poznawczym, edukacyjnym i społecznym. Doktorantka w nowatorski sposób przedstawiła złożoną i aktualną problematykę postaw młodzieży z niedostosowaniem społecznym wobec osób z niepełnosprawnością ruchową. Jest to problematyka ważna zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia, wymagająca pogłębionych eksploracji, czemu naprzeciw wychodzi recenzowana praca.

Przedłożona do recenzji praca obejmuje 246 numerowanych stron. Składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, w tym pierwsze trzy ma charakter teoretyczny, rozdział czwarty przedstawia założenia metodologiczne badań własnych, w rozdziale piątym zawarto analizę zgromadzonych wyników badań, w rozdziale szóstym zawarto dyskusję zaprezentowanych wyników badań własnych, zakończenia, streszczenia, aktualnej i szczegółowo opracowanej bibliografii (s.215-239), spisu obrazów, schematów, tabel, wykresów. Obszerna bibliografia, obejmująca wykaz literatury cytowanej w pracy, jest dobrze dobrana, znalazły się w niej zarówno klasyczne jak i aktualne opracowania. Struktura pracy jest przejrzysta, prawidłowa ze względu na podjęty temat, czyli typowa dla rozpraw zawierających raporty z badań, gdzie analizy teoretyczne wiążą się z częścią empiryczną. Przyjęta kolejność poszczególnych rozdziałów została podporządkowana istocie przedmiotu opisywanych w pracy zagadnień, jest

uzasadniona merytorycznie i metodologicznie. Dodatkowe wątki merytoryczne omawiane wewnątrz rozdziałów są konstruktywnie uzasadnione i przedstawione w przemyślanych proporcjach, wytłumaczalnych zakresem wymaganej analizy. Zachowane są proporcje między teoretycznym wprowadzeniem, liczącym 102 strony i częścią analityczną, zawierającą 144 strony. Rozprawa posiada logiczny układ, stanowi komplementarną całość, widoczna jest poprawność warsztatowa i merytoryczna Doktorantki. Praca napisana została bardzo dobrym językiem, występuje szczegółowa konsekwencja w zapisie bibliograficznym. Warstwę językową cechuje ponadto poprawność terminologiczna i dobry stopień komunikatywności. W pracy zauważalna jest stosowana poprawność terminologiczna. Jest ona również bardzo dobrze rozplanowana graficznie. Nie mam zastrzeżeń redakcyjnych do tekstu. Dysertacja ma strukturę charakterystyczną dla klasycznych prac awansowych. Wyrażam przekonanie, że Doktorantka dowiodła swoich umiejętności pisania tekstu naukowego.

We wstępie rozprawy (s.9-13) Doktorantka rzetelnie uzasadnia wybór swojego tematu badawczego oraz wskazuje na inspiracje, którymi się kierowała opracowując rozdziały teoretyczne oraz koncepcję metodologiczną i analizę przeprowadzonych badań.

Rozdziały teoretyczno-przeglądowe obejmują wnikliwą analizę podstawowych dla dysertacji pojęć i teorii. Rozdział pierwszy *Młodość z niedostosowaniem społecznym – przegląd literatury* Doktorantka rozpoczyna od rzetelnej prezentacji niezbędnych, podstawowych oraz teoretycznych zagadnień dotyczących funkcjonowania młodzieży z niedostosowaniem społecznym. Wyjaśnia zjawisko niedostosowania społecznego, przedstawia jego źródła, przyczyny, istotę, ze szczególnym uwzględnieniem roli rodziny i grupy rówieśniczej. Przedstawia też typologię niedostosowania społecznego oraz współczesne koncepcje funkcjonowania młodzieży z niedostosowaniem społecznym. Rozdział zasadnie kończy prezentacją wybranych zachowań dyskryminacyjnych młodzieży niedostosowanej społecznie wobec osób z niepełnosprawnościami. Podsumowując, stwierdzam, że rozdział ten jest napisany wyczerpująco i nie budzi wątpliwości merytorycznych. Zaprezentowane w nim rozważania są cenne dla podjętego zakresu tematycznego badań własnych.

W rozdziale drugim *Niepełnosprawność ruchowa w perspektywie pedagogicznej i doświadczeniu społecznym* Doktorantka wyjaśnia pojęcie *osoby z niepełnosprawnością*, dokonuje charakterystyki wybranych modeli niepełnosprawności, odwołując się również do personalizmu chrześcijańskiego Jana Pawła II. Ogólnie przedstawia sytuację społeczną osób z niepełnosprawnością ruchową w społeczeństwie oraz prezentuje wybrane postawy społeczne wobec tej grupy osób. Jest to rozdział prawidłowo napisany, oparty na analizie aktualnej literatury przedmiotu. Zabrakło w nim tylko szerszego odniesienia do zróżnicowanej sytuacji

i funkcjonowania osób z niepełnosprawnością ruchową ze względu na rodzaj i zakres tej niepełnosprawności. Poza wymienioną uwagę uważam, że treści zawarte w tym rozdziale są wyczerpujące i w pełni wystarczające.

W rozdziale trzecim Doktorantka rzetelnie i obszernie przedstawiła aktualne zagadnienia dotyczące wybranych osobowych i społecznych uwarunkowań postaw młodzieży z niedostosowaniem społecznym wobec innych osób. Doktorantka słusznie zwraca szczególną uwagę na prezentację samooceny, hierarchię wartości młodzieży, postawy rodzicielskie oraz relacje młodzieży z niedostosowaniem społecznym z rówieśnikami w placówkach resocjalizacyjnych. Ogólnie stwierdzam, że rozdział ten jest napisany prawidłowo i jest wartościowy w sensie kognitywnym.

Wysoko oceniam zaprezentowane przez Doktorantkę teoretyczne wprowadzenie do przeprowadzonych badań. Stanowi ono rezultat wnikliwej kwerendy literatury z różnych dyscyplin naukowych – przeważają prace z zakresu pedagogiki specjalnej, psychologii i socjologii. Cytowane w pracy pozycje świadczą o bardzo dobrej orientacji Autorki w analizowanych problemach – dobrano je starannie, tworząc na ich podstawie przejrzysty opis teoretycznych podstaw badań własnych. Dodatkowe wątki merytoryczne omawiane wewnątrz rozdziałów są konstruktywnie uzasadnione i przedstawione w przemyślanych proporcjach, wytłumaczalnych zakresem wymaganej analizy. Nie ulega wątpliwości, że Doktorantka stara się określić każde pojęcie zawarte w temacie pracy. Poradziła sobie z tym bardzo dobrze, starając się zdefiniowane kategorie pojęciowe przedstawić w odniesieniu dotychczas przeprowadzonych badań. Jest to staranny i rzetelny dobór zakresu pojęć do zaplanowanych badań własnych. W kontekście tych sugestii należy podkreślić, że wszystkie rozdziały teoretyczne zostały napisane zwięźle i kompetentnie. Treści w nich zawarte zostały trafnie dobrane, zaprezentowane przejrzysto, w logicznym układzie. Nie mam żadnych zastrzeżeń do kompetencji Doktorantki i Jej wiedzy dotyczącej omawianej problematyki. Doktorantka zadała sobie wiele trudu na doprecyzowanie zagadnień teoretycznych będących przedmiotem dysertacji.

Rozdział czwarty zawiera metodologiczne podstawy badań własnych. Doktorantka przedstawiła w nim przedmiot i cel badań, problemy i hipotezy badawcze, zmienne i wskaźniki. Omówiono narzędzia badawcze, opisano przebieg badań pilotażowych i właściwych oraz przedstawiono charakterystykę terenu badań oraz szczegółowy opis grupy badanych osób.

Zasadniczy problem badań został wyprowadzony z założonych celów badań i jest ich trafnym odzwierciedleniem. Uszczegółowienie problemu głównego Doktorantka przedstawia w pięciu pytaniach szczegółowych, które trafnie zakreślają obszar niewiedzy ściśle związany

z tematem pracy tworząc przejrzystą strukturę pola badawczego. Zostały one sformułowane prawidłowo i świadczą one o dobrej orientacji Doktorantki w podjętej problematyce badawczej. Wątpliwości merytorycznych nie budzą również założone hipotezy badawcze oraz sformułowane zmienne niezależne i zależne oraz ich wskaźniki, które dodatkowo zostały przedstawione w postaci szczegółowej, przejrzystej tabeli (s.106-107).

W zaprezentowanych założeniach metodologicznych szczegółowo omówiono prawidłowo dobrane i wykorzystane narzędzia badawcze. Ich dobór do zbierania danych w aspekcie celu badań i sformułowanych problemów badawczych jest prawidłowy i w pełni uzasadniony. Wydaje się jednak, że zasadne byłoby w tym rozdziale szersze nawiązanie do wybranej przez Doktorantkę metody i techniki badawczej. W swoich badaniach Doktorantka zasadnie wykorzystwała następujące narzędzia badawcze: karta informacyjna autorstwa Doktorantki, Skala Samooceny (SES) Morrisa Rosenberga, Skala Wartości (SVS) Milтона Rokeacha, podskala Nieprzystosowania Rówieśniczego (Koleżeńskiego) (NR) w Skali Nieprzystosowania Społecznego Lesława Pytki, Kwestionariusz Retrospektywnej Oceny Postaw Rodzicielskich (KPR – Roc.) Mieczysława Płopy, Skala Postaw wobec Osób Niepełnosprawnych (SPWON) Andrzeja Sękowskiego, Skala Oceny Zachowań wobec Osób z Niepełnosprawnością Ruchową (SOZ – ONR) Ewy Domagały-Zyśk. Wszystkie narzędzia zostały wyczerpująco omówione. Jednak szkoda, że nie umieszczono ich w całości w formie załączników w Aneksie.

W rozdziale prezentującym założenia metodologiczne badań własnych Doktorantka również prawidłowo przedstawiła opis i organizację badań pilotażowych, charakterystykę terenu badań i organizację badań właściwych oraz charakterystykę badanych osób. Uogólniając pragnę podkreślić, że cała strategia badań została opracowana prawidłowo, rzetelnie i jest zgodna z powszechnie przyjętymi koncepcjami. Widoczny jest związek między celem badań a przyjętymi procedurami. Zauważalna jest również znajomość aktualnej literatury metodologicznej, która ujawnia się trafnymi odniesieniami do wielu pozycji z tego zakresu. Z całym przekonaniem stwierdzam, że zastrzeżeń nie budzą metodologiczne kompetencje Doktorantki, a pewne usterki nie umniejszają jej ogólnej wartości.

Kolejny, piąty rozdział zawiera analizę danych pozyskanych podczas badań własnych. Jest to przemyślany, bardzo dobrze napisany rozdział. Jego struktura jest w znacznym zakresie pochodną przedstawionej w rozdziale metodologicznym konstrukcji problemów badawczych. Układ ten jest logiczny, przejrzysty i sprzyja recepcji treści analitycznych. Doktorantka dobrze poradziła sobie z analizą obszernych i wartościowych danych statystycznych. Prezentacja zgromadzonych wyników badań jest prawidłowa, umieszczona w licznych modelach, tabelach

i wykresach. Doktorantka wykazała się bardzo dobrą umiejętnością interpretacji uzyskanych danych empirycznych. Analizy są rzeczowe i merytorycznie uzasadnione. Na uwagę zasługuje właściwa proporcja pomiędzy prezentacją danych w formie prawidłowo skonstruowanych tabel i wykresów a rzeczową interpretacją uchwyconych zależności, co pozytywnie wpływa na czytelność i dobrą percepcję całości. Zauważalne jest również to, że Doktorantka bardzo dobrze orientuje się w możliwych sposobach analizy informacji zebranych w toku procesu badawczego i w pełni sprostала podjętym wyzwaniom metodologicznym. W rozdziale tym Doktorantka rzetelnie omawia m.in. typy postaw młodzieży z niedostosowaniem społecznym wobec osób z niepełnosprawnością ruchową oraz wybrane uwarunkowania tych postaw: nasilenie niedostosowania społecznego, poziom samooceny, system wartości, jakość relacji badanej młodzieży z niedostosowaniem społecznym, retrospektywna ocena postaw rodzicielskich przez badaną młodzież. Oceniając całość prezentacji i analizy otrzymanych wyników badań mogę stwierdzić, że jest ona logiczna i wyczerpująca. Należy też podkreślić pewną ostrożność Doktorantki w interpretacji wyników, co jest ważną cechą każdego badacza.

W rozdziale szóstym Doktorantka prawidłowo przedstawiła obszerną dyskusję zgromadzonych wyników badań własnych z dotychczasowymi rezultatami aktualnych badań empirycznych innych autorów. Dyskusja otrzymanych danych została również ukazana w formie weryfikacji postawionych hipotez badawczych oraz uzupełniona i potwierdzona przejrzystymi i logicznymi schematami graficznymi.

Cenne jest również przedstawienie w *Zakończeniu* syntetycznych i podsumowujących wniosków końcowych oraz wartościowych implikacji poznawczych i postulatów dla praktyki resocjalizacyjnej, co ukazuje Doktorantkę jako osobę potrafiącą nie tylko analizować i interpretować zgromadzone dane, ale również dokonywać prawidłowych syntez i formułowania zwięzłych wniosków końcowych. Stwierdzam, że dojrzała i przemyślana koncepcja badań zaowocowała poznawczo wartościowym materiałem badawczym. A jego interpretacja dała Doktorantce podstawy dla opracowania interesujących postulatów dla praktyki pedagogicznej.

Podsumowując, przedstawiona do recenzji praca, spełnia wszystkie kryteria rozpraw doktorskich zarówno w warstwie teoretycznej i empirycznej ponieważ stanowi oryginalne sformułowanie problemów badawczych, obejmuje prawidłowe etapy prowadzenia badań własnych oraz szczegółową i konstruktywną analizę i interpretację otrzymanych danych empirycznych. Dysertacja potwierdza ogólną wiedzę Doktorantki w zakresie nauk społecznych (w szczególności w zakresie pedagogiki specjalnej) oraz daje świadectwo Jej umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Moim zdaniem, dysertacja – jako aktualne i wartościowe przedstawienie, rzadko podejmowanego w pedagogice specjalnej, niszowego tematu dotyczącego uwarunkowań postaw młodzieży z niedostosowaniem społecznym wobec osób z niepełnosprawnością ruchową jest warta opublikowania w formie monografii, która może być cennym źródłem informacji dla badaczy oraz dla praktyków zainteresowanych funkcjonowaniem osób z niedostosowaniem społecznym.

W konkluzji końcowej stwierdzam, że dysertacja Pani mgr Małgorzaty Grabowskiej *Uwarunkowania postaw młodzieży z niedostosowaniem społecznym wobec osób z niepełnosprawnością ruchową*, przygotowanej pod kierunkiem naukowym promotora dr hab. Ewy Domagały-Zyśk, prof. KUL oraz promotora pomocniczego dr Anny Lenzion, spełnia wszystkie kryteria i wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określone w *Ustawie z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym* (Dz. U. z 2017r., poz. 1789) oraz w związku z art. 179 ust. 1 *Ustawy z dnia 3 lipca 2018r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2018r., poz. 1669). *Rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w dyscyplinie pedagogika oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych.* Na tej podstawie stawiam wniosek do Wysokiej Rady Dyscypliny Pedagogika Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie o dopuszczenie Pani mgr Małgorzaty Grabowskiej do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora.

Bernard Szumpel